

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття «ринок праці», обґрунтовано причини та необхідність державного втручання у регулювання процесів у сфері праці та зайнятості населення. Розглянуто основи правових методів державного регулювання та їх місце в структурі механізмів управління та механізмів державної підтримки, зокрема. Досліджено методи переконання, заохочення, стимулювання і примусу в якості основних методів правового регулювання, які сприяють розвитку ринку праці та складають правовий механізм державної підтримки його розвитку. Проаналізовано суть кожного із зазначених методів та наведені приклади їх застосування у державному управлінні в сфері праці. Коротко описано конкретні інструменти втілення правових механізмів державної підтримки ринку праці. Виведено власне визначення поняття «правовий механізм державної підтримки» та описано його місце у загальній структурі державної підтримки.

Ключові слова: ринок праці; правове регулювання; метод переконання; метод заохочення; метод примусу; правовий механізм державної підтримки.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується швидкими темпами розвитку, високим динамізмом процесів у різних сферах його життя, коли жодна складова системи суспільних відносин не стоїть на місці, регулярно змінюючи свої кількісні і якісні параметри. В умовах ринкової економіки всі ці процеси якнайкраще знаходять своє відображення в такій економічній категорії, як ринок, що являє собою складний організм, який складається з величезної кількості різноманітних виробничих, комерційних, фінансових і інформаційних структур, що взаємодіють на фоні розгалуженої системи правових норм бізнесу. З точки зору економічної теорії загальна структура ринку включає систему ринків, в межах якої можливе відтворення ринкових відносин. Одним із елементів такої загальної структури ринку виступає ринок праці, який, так само як і інші складові елементи цієї структури, заснований на взаємодії ринкового механізму саморегулювання та державного впливу на економіку. При цьому, масштаби державного регулювання ринкових відносин визначаються конкретною економічною і соціальною обстановкою в тій чи іншій країні і втілюються у державній соціально-економічній політиці держави.

Проте, щоб державна політика була дійсно ефективною, а державне втручання вдало поєднувалося з ринковими механізмами саморегуляції, необхідною умовою є наявність хорошого правового поля – фундаментальної основи у розвитку будь-якої із сфер у системі суспільних відносин, яка б передбачала наявність таких важелів впливу на суспільні процеси, що сприятимуть розвитку проблемних сфер та галузей, зокрема ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики правового регулювання державного управління займалися К. Ващенко, Ю. Ковбасюк, В. Малиновський, Ю. Сурмін, О. Федорчак. Актуальним питанням розвитку ринку праці присвячено чимало праць провідних дослідників економічної теорії та практики, серед них: Н. Власенко, В. Ковальчук.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри велику кількість різноманітних досліджень як правових аспектів державного регулювання, так і сфери соціально-трудова відносин, тема правових механізмів реалізації державної підтримки розвитку ринку праці практично не досліджена. Тому *метою* даної *статті* є дослідити та дати визначення правовим механізмам державної підтримки розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці є ключовим елементом у системі соціально-економічних відносин, який виконує роль індикатора тих процесів, налаштувань і очікувань, які панують у суспільстві. Але попри те, що в сучасній економічній літературі проблемам ринку праці приділяється неабияка увага, єдність поглядів щодо трактування поняття «ринок праці» серед науковців наразі відсутня. Найбільш розповсюдженим залишається трактування ринку праці, згідно з яким він визначається як сегмент національної економіки, який забезпечує людей роботою і координує відносини у сфері праці [4, с. 33–36]. Його основна функція полягає у забезпеченні через сферу обігу перерозподілу робочої сили між галузями та сферами виробництва та забезпечення роботою всього економічно активного населення [2, с. 44]. Враховуючи необхідність реалізації цих функцій, обґрунтованим вважається визначення ринку праці як системи

суспільних відносин, соціальних – в тому числі, юридичних – норм та інститутів, які забезпечують нормальне відтворення і ефективне використання праці, кількість і якість якої відповідним чином винагороджується [3, с. 12].

За іншим визначенням, ринок праці – це саморегульована система розподілу робочої сили із специфічними факторами конкуренції між носіями робочої сили за найбільш вигідні умови праці та її оплати, між підприємствами за залучення необхідної кількості найбільш кваліфікованої робочої сили, а також між робочою силою і фірмами за рівень оплати праці [5, с. 92].

За визначенням, яке дається у вітчизняному законодавстві, ринок праці – система правових, соціально-трудова, економічних та організаційних відносин, що виникають між особами, які шукають роботу, працівниками, професійними спілками, роботодавцями та їх організаціями, органами державної влади у сфері задоволення потреби працівників у зайнятості, а роботодавців – у найманні працівників відповідно до законодавства [10].

Процеси, що відбуваються на ринку праці підпорядковуються законам товарного виробництва і виражаються у виконанні ним певних функцій: суспільного поділу праці, інформаційної, посередницької, ціноутворюючої, стимулюючої, регулюючої, оздоровчої та соціальної. Проте, є і такі функції, які ринок не може виконувати, а саме: матеріальна та соціальна підтримка соціально вразливих верств населення, організація професійної підготовки та перепідготовки кадрів, забезпечення сприятливих умов для розвитку соціальної інфраструктури, дрібного підприємництва, здійснення заходів щодо вирівнювання розвитку окремих регіонів тощо. Саме тому засади реалізації цих функцій повинні бути передбачені в державній політиці та реалізовуватись відповідними органами державного управління.

Слід також відзначити, що реальна ситуація на ринку праці характеризується наявністю невідповідностей та диспропорцій між якістю робочої сили та попитом на неї. Таке співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили характеризує кон'юнктура ринку праці, зміни якої обумовлені багатьма чинниками, серед яких найважливішими є: загальний стан та галузева структура економіки; рівень науково-технічного розвитку країни; рівень життя населення; розвиненість інфраструктури; розвиток ринкових відносин. Суттєвий вплив на формування кон'юнктури ринку праці здійснює сукупність конкретних умов, характерних для того чи іншого економічного циклу відтворення (піднесення, спад, криза, депресія), які є вирішальними з точки зору розміру та форм існування резерву робочої сили [2, с. 46].

Перелічені чинники та умови ведуть до диспропорції ринку праці, яка варіюється в регіональному аспекті. Ринковий механізм сам по собі не може вирівняти ці диспропорції, забезпечити повну, продуктивну і вільно вибрану зайнятість, він не в змозі своєчасно пристосовувати структуру робочої сили до мінливого попиту на неї або забезпечує це з великими соціальними втратами. Цього можна досягти цілеспрямованим впливом на ринковий механізм через сукупність взаємопов'язаних заходів економічного, право-

вого, організаційного характеру, що дозволяють змінити ситуацію на ринку праці, забезпечити нормальне його функціонування, зняти або попередити виникнення соціальної напруги [11].

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного однозначного підходу до класифікації механізмів державного управління, а в залежності від того, на яку сферу управління робиться акцент і які саме проблеми необхідно вирішити, державний механізм управління може бути комплексним і включати в себе декілька самостійних механізмів. У розрізі досліджуваної теми, найбільш доречним варіантом буде класифікація, запропонована О. Федорчаком, яка включає поділ механізмів державного управління за функціональним призначенням на економічні, мотиваційні, організаційні, політичні та правові механізми [13]. Під правовими механізмами державного управління він розглядає нормативно-правове забезпечення: закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо.

Основою правових механізмів державного управління виступають методи правового регулювання, за посередництвом яких органи державної влади та їх посадові особи здійснюють управлінські дії в сфері державного управління, легітимність яких забезпечується можливостями застосування владної сили держави. Правове регулювання – метод державного управління, суттю якого є юридичний вплив на соціально-правову сферу та її окремі елементи у процесі впорядкування суспільних відносин, основним учасником якого є державна влада [1, с. 148].

У контексті досліджуваної теми нас цікавлять заходи правового характеру, які сприяють розвитку ринку праці та являють собою правовий механізм державної підтримки у цій сфері. Державна підтримка передбачає комплекс дій і заходів органів державної влади, спрямований на створення сукупності умов, які б слугували опорою і сприяли досягненню поставлених цілей, мети чи інших кінцевих результатів в інтересах держави [9, с. 132]. У своєму загальному вигляді державна підтримка є одним із способів або знаряддям державного управління та має цільове спрямування. А механізми державної підтримки є різновидом цільових механізмів державного управління, тобто таких, що спрямовані на досягнення конкретної мети.

Під механізмами державної підтримки слід розуміти сукупність методів, способів, важелів та інструментів «м'якого» впливу прямої й опосередкованої дії суб'єкта державного управління на об'єкт з метою створення умов, які сприяли б реалізації завдань і функцій держави [9, с. 132]. Під «м'якими» методами впливу слід розуміти позитивні регулятори, які побудовані на врахуванні психологічних особливостей людини, а саме – переконання та стимулювання. Механізми державної підтримки пов'язують зі створенням державою фінансових, матеріальних та інших стимулів, здатних впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання та зумовлюють їхню поведінку, зберігаючи право вільного вибору, вони також пов'язані з умовами праці, побуту, відпочинку людей,

надання їм соціальних послуг, залученням у процес владних відносин, розвитком громадянської та політичної активності.

Суттю права є фіксація політико-правових відносин, а змістом – його роль як засобу здійснення соціального управління у суспільстві. Правовий аспект стосується всіх видів управлінських відносин, а правові методи, зумовлюючи законодавчу сферу розвитку управлінських структур, повинні сприяти вільній дії адміністративних методів, оскільки мають всепроникаючий характер і багато в чому визначають зміст та конкретний прояв інших методів [8, с. 402]. Правове регулювання базується на методах переконання і примусу, які забезпечують дотримання правових норм і гарантуються авторитетом держави.

Слід також відзначити, що при дослідженні механізмів державної підтримки, методи переконання і примусу можна ототожнити із такими важелями у структурі механізмів державного управління як стимули та санкції.

Оскільки основою державної підтримки виступають «м'які» методи стимулювання та впливу на поведінку і діяльність людини, тому, відповідно, правові механізми державної підтримки розвитку ринку праці будуть базуватись на методах переконання і примусу.

Переконання – метод державного управління, що полягає в застосуванні способів впливу на свідомість і поведінку людей і проявляється у використанні роз'яснювальних і виховних заходів із метою дотримання вимог чинного законодавства. До основних способів переконання належать: роз'яснення завдань і функцій державного управління; виховання; навчання; агітація за підвищення рівня правової свідомості та правової культури громадян; пропаганда дотримання вимог чинного законодавства та правомірної поведінки в цілому; обмін передовим досвідом. При цьому, основними засобами переконання є роз'яснення, обґрунтування, обговорення, заохочення та показ позитивних прикладів у сфері державного управління.

Переконання є впливом на свідомість, почуття, волю людей з метою формування в них свідомої участі у виконанні поставлених завдань [7].

Ідеологія державної політики повинна будуватися з урахуванням основної ролі саме переконання серед інших методів державного управління, саме це дозволить зміцнити державну дисципліну. Додержання встановлених правил поведінки повинно стати усвідомлюваною поведінкою для суб'єктів державного управління. Один із суттєвих результатів переконання як методу державного управління є створення громадської думки з конкретного питання державної політики, державного управління. Прикладами застосування методу переконання при регулюванні процесів на ринку праці є роз'яснення щодо необхідності легалізації трудових відносин та оплати праці, створення міжнародних програм обміну досвідом серед працівників тощо.

До форм переконання належить також заохочення. Заохочення – це публічне визнання заслуг людини, її нагородження, вияв громадської пошани за досягнуті нею успіхи у роботі чи виконанні громадського обов'язку. Заходи заохочення можуть бути морально-матеріального та морально-матеріального характе-

ру. Деякі вчені відокремлюють метод стимулювання, пояснюючи це тим, що метод переконання має на меті виробити у громадян звичку добровільного виконання конкретних правових норм, водночас як метод стимулювання спрямований на заохочення певної поведінки об'єкта управління [12].

Заохочення – метод державного управління, що полягає в застосуванні способів впливу на свідомість та інтерес людей і проявляється у використанні моральних і матеріальних заходів із метою адекватного оцінювання правомірної поведінки. Заохочення може застосовуватися також і до юридичних осіб (безумовно, через вплив на свідомість та інтерес їхніх керівників). Заохочення базується на використанні природних людських психологічних особливостей. Йдеться про те, що рушійною силою багатьох дій для людини є стимул. Заохочення в цьому випадку і є тим стимулом, який змушує людину вчиняти правомірні дії, корисні для держави і суспільства. Основними способами заохочення є: подяка, премія, грамота, нагорода, пільга, квота, спеціальний економічний режим тощо. У цілому заохочення можна поділити на: економічні (премії, пільги, квоти), організаційні (спрощена процедура звітності), соціальні (подяка, грамота, нагорода, пільги, компенсації) [12]. Прикладом застосування методу заохочення є створення державних програм, в яких передбачено певні преференції для підприємств (наприклад, зменшення фіскального тиску для тих, хто створює нові робочі місця) чи відзначення державною нагородою України за видатні заслуги у розвитку соціальної сфери тощо.

Примус – метод управління, що ґрунтується на авторитеті держави і силі закону, спрямований на суб'єкт і об'єкт управління, з метою досягнення встановлених параметрів діяльності, вироблення певних форм поведінки та підтримання суспільної дисципліни [8, с. 406]. Його застосовують при нездатності суб'єктів адміністративно-правових відносин керувати своєю поведінкою відповідно до встановлених законів, нормативно-правових актів. Саме завдяки цьому методу забезпечується принцип законності у системі державного управління. Прикладом застосування даного методу при регулюванні різноманітних процесів на ринку праці є встановлення в управлінських актах заборон і санкцій за їх порушення, а також застосування заходів дисциплінарної та адміністративної відповідальності до суб'єктів ринку праці (санкції за порушення трудової дисципліни, відповідальність роботодавця чи працівника за порушення трудового законодавства тощо).

Сукупність методів переконання, заохочення, стимулювання і примусу становлять правовий механізм державної підтримки, фундаментальними елементами якого є нормативно-правові акти державного управління. З ними пов'язане здійснення державою її функцій і, зрештою, розв'язання соціальних проблем. Саме в таких актах міститься переважна більшість усіх наявних у державі правових приписів, які поширюються практично на всі державні органи, недержавні структури, посадових осіб чи громадян [6, с. 343]. При цьому, конкретними інструментами втілення правового механізму державної підтримки розвитку ринку праці будуть виступати: нормативні положення

та рекомендації міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації праці, Конституція та закони України, укази й розпорядження Президента України, постанови та інші акти Верховної Ради України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів (міністерства, відомства), нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, генеральна, галузеві і територіальні угоди, а також локальні нормативно-правові акти, які розробляються на підприємствах.

Ринок праці, як і багато інших сфер суспільних взаємовідносин, знаходиться у стадії становлення і потребує допомоги з боку держави шляхом створення необхідних умов та сприятливого клімату для його розвитку. Визначившись із цілями, які потім втілюються в соціально-економічній політиці, держава включає до дії механізми досягнення цих цілей. Державна підтримка є способом державного управління, а її механізм складається із ряду інших функціонально розділених механізмів (правові, економічні, організаційні, соціальні тощо). У своєму загальному вигляді *правовий механізм державної підтримки* є складовою комплексу механізмів державної підтримки і являє собою сукупність методів, важелів та інструментів впливу суб'єкта державного управління на об'єкт, що носять нормативно-правовий характер і спрямовані на

створення умов, сприятливих для досягнення поставлених державою цілей. Стосовно ринку праці, цей механізм включає в себе сукупність нормативно-правових норм, здатних регулювати основні процеси, які відбуваються у сфері соціально-трудових відносин.

Висновки. Ринок праці є одним із основних складових елементів ринкової економічної структури, адже саме тут, у процесі взаємодії продавців і покупців робочої сили, регулюється попит і пропозиція праці, відбувається оцінка корисності того чи іншого виду праці та її суспільної значимості, проходить розподіл робочої сили між галузями економіки, підприємствами та регіонами країни. Регулювання процесів на цьому ринку з боку держави може відбуватись через застосування механізмів державної підтримки розвитку ринку праці. Досягнення соціально позитивних результатів повинно здійснюватися, насамперед, з використанням таких методів державного управління, як переконання, стимулювання, заохочення та примус, що складають основу правових механізмів державної підтримки розвитку ринку праці.

Оскільки в даному дослідженні розкрито лише теоретичні засади правових механізмів державної підтримки, перспективним буде подальше вивчення та аналіз нормативно-правової бази, в якій закладено основи підтримки з боку держави у напрямку розвитку ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакуменко В. М. Державне управління : [словник-довідник] / В. М. Бакуменко ; за заг. ред. В. М. Бакуменка. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 164 с.
2. Власенко Н. С. Статистика ринку праці: міжнародні стандарти та національний досвід : [навчальний посібник] / за ред. Н. С. Власенко, Н. В. Григорович, Н. В. Рубльової. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2006. – 320 с.
3. Елисеєв И. И. Социальная статистика : [учебник] / И. И. Елисеєв ; под ред. чл.-кор. РАН И. И. Елисеєва. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 416 с.
4. Эренберг Р. Дж. Современная экономика труда: Теория и государственная политика / Эренберг Р. Дж., Смыт Р. С. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 800 с.
5. Ковальчук В. М. Основи економічної теорії: короткий курс : [навчальний посібник] / В. М. Ковальчук. – Тернопіль : ТОВ «Гал-Друк», 2003. – 204 с.
6. Ковбасюк Ю. В. Державне управління : [підручник] : у 2 т. / Ю. В. Ковбасюк ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. – К. : Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. – Т. 1. – 564 с.
7. Логунова М. Соціально-психологічні чинники культури державного управління / М. Логунова // Вісник УАДУ. – 2000. – № 3. – С. 295–303.
8. Малиновський В. Я. Державне управління : [навчальний посібник] / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
9. Малімон В. І. Співвідношення механізмів державного управління й механізмів державної підтримки // В. І. Малімон, В. М. Дівнич / Право і суспільство. – 2015. – № 5–2. Ч. 2. – С. 127–133.
10. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
11. Про програму зайнятості населення Івано-Франківської області на період до 2017 року: розпорядження Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 25.02.2013 р. № 102.
12. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.
13. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування. – 2008. – № 1. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/visnik/fail/O_Fedorchak.pdf.

В. М. Дивнич,

Івано-Франківський національний університет нафти і газу, г. Івано-Франківськ, Україна

ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА

Предметом исследования данной статьи выступает рынок труда как объект государственного управления. Сущность регулирования основных процессов, которые происходят в этой сфере, основаны на взаимодействии рыночного механизма саморегуляции и государственного влияния. Но для того, чтобы этот процесс был действительно эффективен, необходимым условием является наличие хорошего правового поля, которое бы предусматривало наличие таких рычагов влияния на

общественные процессы, способствующие развитию рынка труда. Поэтому темой исследования выступают правовые механизмы государственной поддержки развития рынка труда, а целью работы является исследовать и дать определение правовым механизмам развития рынка труда. В статье проанализированы основные подходы к определению сущности понятия «рынок труда», охарактеризованы основные факторы и условия, ведущие к диспропорции рынка труда и обоснована необходимость государственного вмешательства в регулирование основных процессов в этой сфере. Рассмотрены основные аспекты, на которых строятся механизмы государственного управления и государственной поддержки и, в контексте исследуемой темы, рассмотрен ряд мер правового характера, представляющие собой правовой механизм государственной поддержки. Также кратко охарактеризованы конкретные инструменты воплощения правового механизма государственной поддержки развития рынка труда. Новизна данного исследования заключается в том, что выведено собственное определение понятия «правовой механизм государственной поддержки», описано его место в общей структуре государственной поддержки. Результаты данного исследования могут служить основой при дальнейшем исследовании этой проблематики, изучении и анализе нормативно-правовой базы, в которой заложены основы государственной поддержки со стороны государства в направлении развития рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда; правовое регулирование; метод убеждения; метод поощрения; метод принуждения; правовой механизм государственной поддержки.

V. Divnych,

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine

LEGAL MECHANISMS OF STATE SUPPORT TO MARKET OF LABOUR DEVELOPMENT

The study examined this article advocates the labor market as an object of state administration. The essence of the regulation of basic processes that occur in this area, based on the interaction of market mechanism of self-regulation and public influence to make this process truly effective, a prerequisite is having a good legal framework, which would imply the existence of such leverage public processes that promote the development of the labor market. Therefore, the theme study are legal mechanisms for state support of labor market and purpose is to explore and to define the legal mechanisms of the labor market. In the article the main approaches to defining the essence of the concept of «labor market», describes the key factors and conditions that lead to imbalances of the labor market and the necessity of state intervention in the regulation of basic processes in this area. The main aspects on which are based mechanisms of public administration and public support and, in the context of the subject, considered a number of legal action that are the legal mechanism of state support. The brief describes specific tools embodiment legal mechanism of state support of the labor market. The novelty of this study lies in the fact that actually removed the definition of «legal mechanism of state support», describes its place in the overall structure of state support. The results of this study can serve as a basis for further study of this issue, the study and analysis of the legal framework, which laid the foundation of public support from the government towards the development of the labor market.

Key words: labor market; legal regulation; method of persuasion; encourage method; method of coercion; legal mechanism of state support.

Рецензенти: Бутирська Т. О., д-р наук з держ. упр., доцент, професор кафедри;
Малімон В. І., канд. наук з держ. упр., доцент.